

3

28/1980

Slovenský národopis

Na obálke:

1. strana: Ján Hála, S krčiazkom. Olej 1947.

4. strana: Ján Hála, Marka Chovančeková, Olej 1947.

Koncovky a ilustrácie v čísle sú kresby Jána Hálu z knihy Podtatranská dedina.

HLAVNÁ REDAKTORKA

Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Viera Gašparíková

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Adam Pranda, Antonín Robek

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online
sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV
(v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné
zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

OBSAH

STÚDIE

- Milan Leščák: K niektorým aspektom vývinu slovenskej ľudovej kultúry po roku 1945 365
- Václav Frolec: Dvacet let Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech a na Balkáně (MKKKB) 373
- Ján Botík: Bilancia dvadsaťročnej činnosti Československej sekcie Mezinárodnej komisie pre štúdium ľudovej kultúry v oblasti Karpát a Balkánu 385
- Eva Krekovičová: K fenoménu kolektívnosti pri skúmaní folklórnych javov v súčasnosti 393
- Marta Sigmundová: Zobrazenie slovenskej ľudovej kultúry v diele akademického maliara Jána Hálu . . . 415

MATERIÁLY

- Viera Gašparíková: Slovenské humoristické podania v diele Boženy Němcovej a Pavla Dobšinského (K odenia B. Němcovej) 423
- Sigrid Dušeková: Cintorín z 15.—17. storočia v Smoleniciach . . . 433

EAS — POKUSNÉ KOMENTÁRE

- Soňa Švecová: Príbuzenská terminológia na Slovensku 455

ROZHLADY

- Medzinárodná konferencia venovaná jubileu MKKKB (Ján Botík) . . . 470

RECENZIE A REFERÁTY

- Zilynskij, O.: Slovenská ľudová balada v internetnom kontexte (Andrej Sulitka) 474
- Gusev, V. Je.: Slavianskije partizanskije pesni (Soňa Burlasová) 475
- Barag, L. G. — Berezovskij, J. P. — Kašnikov, K. P. — Novikov, N. V.: Sravnitelnyj ukazatel' sužetov (Viera Gašparíková) 477
- Massin: Händlerrufe aus europäischen Städten (Helena Tomečková) . . 479
- Správa o odmenených štúdiách v Slovenskom národopise 480

BIBLIOGRAFIA

- Milada Kubová: Bibliografia slovenskej etnografie a folkloristiky za rok 1976 481

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

- Милан Лешчак: Некоторые аспекты развития словацкой народной культуры после 1945 года 365
- Вацлав Фролец: Двадцать лет Международной комиссии по изучению народной культуры Карпат и Балкан (MKKKB) 373
- Ян Ботик: Итоги двадцатилетней деятельности Чехословацкой секции Международной комиссии по изучению народной культуры в области Карпат и Балкан 385
- Ева Крековичова: К феномену коллективности при изучении фольклорных явлений в современности 393
- Марта Сигмундова: Изображение словацкой народной культуры в творчестве художника Яна Галы . . . 415

МАТЕРИАЛЫ

- Вера Гаšпарикова: Словацкие юмористические предания в творчестве Божены Немцовой и Павла Добшинского (К 160 годовщине со дня рождения Б. Немцовой) 423
- Сигрид Душкова: Кладбище 15—17 вв. в Смоленице 433

ЭАС — ОПЫТНЫЕ КОММЕНТАРИИ

- Соња Швецова: Терминология родства в Словакии 455

ОБЗОРЫ

- Международная конференция, посвященная юбилею МКККБ (Ян Ботик) 470

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

БИБЛИОГРАФИЯ

- Милада Кубова: Библиография словацкой этнографии и фольклористики за 1976 г. 481

INHALT

STUDIEN

- Milan Leščák: Zu einigen Aspekten der Entwicklung slowakischer Volkskultur nach dem Jahre 1945 365
- Václav Frolec: 20 Jahre Internationale Kommission für das Studium der Volkskultur in den Karpaten und auf dem Balkan (MKKKB) 373
- Ján Botík: Bilanz der 20-jährigen Tätigkeit der Tschechoslowakischen Sektion der Internationalen Kommission zum Studium der Volkskultur im Bereich der Karpaten und des Balkans 385
- Eva Krekovičová: Das Phänomen Kollektivität bei der Erforschung der Folkloreerscheinungen in der Gegenwart 393
- Marta Sigmundová: Die Darstellung der slowakischen Volkskultur im Werk des akademischen Malers Ján Hála 415

MATERIALIEN

- Viera Gašparíková: Slowakische humoristische Erzählungen im Werk Božena Němcová und Pavol Dobšinskýs (Zum 160. Jahrestag der Geburt Božena Němcová) 423
- Sigrid Dušková: Ein Friedhof aus

- dem 15.—17. Jahrhundert in Smolenice (Archäologisch-historische Interpretation) 433

EAS — VERSUCHSKOMMENTARE

- Soňa Švecová: Verwandtschaftsterminologie in der Slowakei 455

RUNDSCHAU

- Die internationale Konferenz dem Jubiläum der MKKKB gewidmet (Ján Botík) 470

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

BIBLIOGRAPHIE

- Milada Kubová: Bibliographie der slowakischen Ethnographie und Folkloristik für das Jahr 1976 481

CONTENTS

ARTICLES

- Milan Leščák: To Some Aspects of the Development of Slovak Folk Culture after the Year 1945 365
- Václav Frolec: Twenty Years of the International Commission for the Study of Folk Culture in Carpathian Mountains and in Balcan (MKKKB) 373
- Ján Botík: The Balance of 20 Years Activity of the Czechoslovak Section Attached to the International Commission for the Study of Folk Culture in the Area of Carpathian Mountains and Balcan 385
- Eva Krekovičová: The Phenomenon Collectivity During the Research of Folklore Appearances in the Present 393
- Marta Sigmundová: Slovak Folk Culture on Pictures of the Academic Painter Ján Hála 415

VARIOUS MATERIAL

- Viera Gašparíková: Slovak Humorous Narratives in the Work of Božena Němcová and Pavol Dobšinský (To the 160th Birthday Anniversary of B. Němcová) 423
- Sigrid Dušková: A Cemetery from the 15th —17th Century in Smolenice 433

Soňa Švecová: Relationship Terminology in Slovakia	455
--	-----

BOOKREVIEWS AND REPORTS

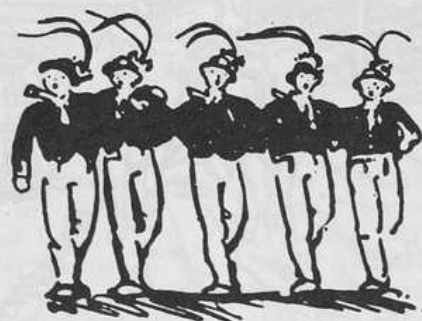
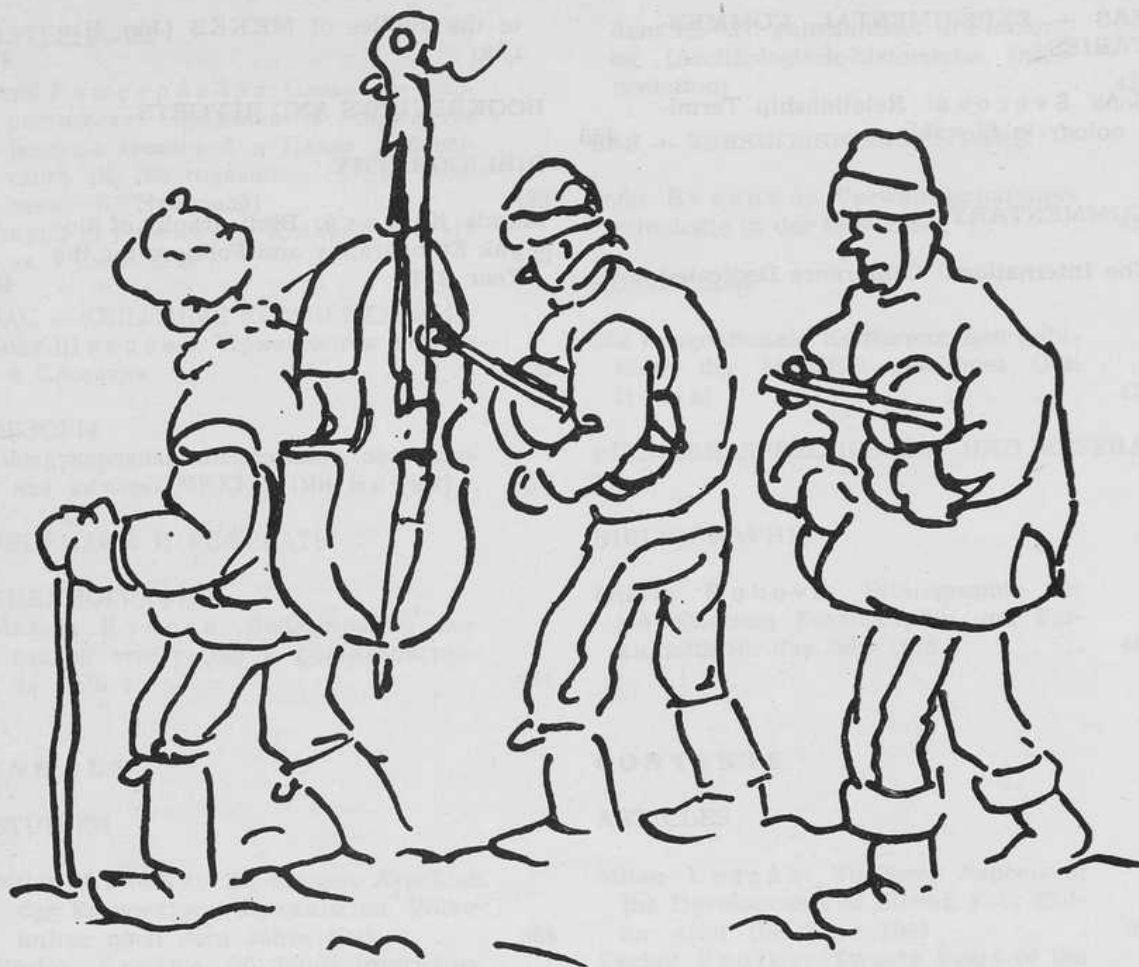
BIBLIOGRAPHY

COMMENTARY

The International Conference Dedicated	
--	--

Milada Kubová: Bibliography of Slovak Ethnography and Folklore for the Year 1976	481
--	-----

K NIEKTORÝM ASPEKTOM VÝVINU SLOVENSKEJ ĽUDOVEJ KULTÚRY PO ROKU 1945

MILAN LEŠČÁK

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Tridsaťpäť rokov uplynulo od skončenia druhej svetovej vojny, od oslobodenia našej vlasti sovietskou armádou. To nám zároveň umožnilo dať sa na u nás nevychodené cesty sociálnych revolučných pohybov, ktoré vyústili do februárových víťazných dní. Tridsaťpäť rokov nie je z hľadiska dejín jedného národa veľa, ak čas meriame len časom. Ak ho však meriame udalosťami, prudkosťou zmien a progresívnosťou vývinu, zrazu sa čas začína násobiť kvalitou prežitého a vykonaného.

Nevyhnutne musia takto merať uplynulých tridsaťpäť rokov i vedci zaoberajúci sa slovenskou ľudovou kultúrou, lebo práve premeny ľudovej kultúry sú jedným z mnohých svedectiev takéhoto špecifického, kvalitatívneho merania času. Veď slovenský ľud prešiel za toto obdobie — obrazne povedané — „od pluhu na univerzitu.“

Pripomeňme si aspoň v skratke niektoré najvýznamnejšie ekonomické a sociálne zmeny, ktoré formovali zástoja a premeny slovenskej ľudovej kultúry v podmienkach budovania socialistickej súčasnosti.

Je nesporné, že jedným z významných zdrojov, z ktorého čerpala slovenská kultúra i umenie v uvedenom období, bola a je tradičná kultúra. Veď v podstate ešte v medzivojnovom období tvorila kvantitatívny základ slovenskej národ-

nej kultúry, najmä v roľníckom a robotníckom prostredí, kde len veľmi pomaly vzrastala ekonomická i vzdelanostná úroveň. V mnohých oblastiach Slovenska (najmä v horských oblastiach) tvorila ešte i po oslobodení relatívne uzavretý kultúrny systém, v ktorom sa tvorba kultúry i jej konzumácia obmedzovala na základné kultúrne potreby roľnícko-pastierskeho života slovenského vidieka.

I keď ľudová kultúra uchovala trvalé estetické a etické hodnoty, nemohla ani zďaleka pokryť kultúrne potreby rozvíjajúcej sa spoločnosti, najmä v pofebruárovom období. Kvalitatívne nové, rozvíjajúce sa politické vzťahy medzi robotníckou triedou a roľníctvom, nastolované politikou Komunistickej strany Československa, systém opatrení v oblasti školstva a osvety, rozvoj komunikačných sietí, rozširovanie pracovných možností pri industrializácii Slovenska v rokoch prvej päťročnice, to všetko vplývalo na zmeny v kultúrnom vedomí slovenského vidieka a oslabovalo vplyv ľudových tradícií na hodnotové orientácie dedinského obyvateľstva, najmä u príslušníkov mladej generácie.

I napriek uvedeným faktorom sa tradičná ľudová kultúra uchovala do polovice päťdesiatych rokov v podstatne ucelenejšej podobe, ako tomu bolo v priemyselne vyspelejších českých kra-

jinách a spolupôsobila ako aktívny progresívny i regresívny činiteľ.

Výrazným kvalitatívnym skokom pozitívne ovplyvňujúcim vývin slovenskej ľudovej kultúry sa stalo obdobie rokov 1948—1960. V tomto období sa začali v systéme ľudovej kultúry postupne výrazne uplatňovať nové ekonomické, spoločenské, kultúrne a politické vzťahy, došlo k rozrušeniu homogénosti lokálneho a regionálneho charakteru ľudovej kultúry a rozšíreniu jej sociálnych a kultúrnych väzieb na celospoločenské diaľanie.

V základoch tohto obdobia stojí súbor faktorov, odrážajúcich zlom v charaktere výrobných vzťahov i výrobných prostriedkov. Roľnícko-pastiersky a remeselnícky charakter slovenskej tradičnej kultúry sa začína meniť v dôsledku revolučných zmien v spôsobe života jeho nositeľov, najmä koncom päťdesiatych rokov.

Industrializácia Slovenska postupne využíva skryté pracovné rezervy z poľnohospodárstva. Prudko stúpa migrácia z dedín do miest, čo narušuje jednotu miesta zamestnania, bývania, spoločenského a kultúrneho života a vplýva na tvorbu integrovanejších modelov socialistickej kultúry, opierajúcich sa o ekonomický, sociálny a kultúrny program KSČ.

Popri industrializácii významným zásahom do tradičného spôsobu života sa stala kolektivizácia poľnohospodárstva, ktorá spočiatku narazila pri svojej realizácii i na bariéry negatívneho pôsobenia tradícií, obsahujúcich zakorenený vzťah k súkromnému vlastníctvu, najmä k pôde, k ustáleným zvyklostiam a normám každodenného života. Je potrebné s odstupom času pochopiť, že počiatočné rozdielne prístupy k myšlienke kolektivizácie sa nespájali zväčša s bojom proti jej pokrokovému obsahu, ale so zápasom so zvykovou tradíciou. V tomto smere zohrali niektoré normy tradičnej ľudovej kultúry retardačnú úlohu. Osvetlenie

týchto procesov si vyžiada hlbšie analýzy.

Tieto rozpory starého a nového spôsobu života sa napokon preniesli i do spoločenského a rodinného života, najmä v oblastiach so žijúcimi archaickými formami tradície.

Pod vplyvom kolektivizácie a s rozvojom výchovných foriem začali zanikať, alebo sa aspoň skupínovo obmedzili, niektoré druhy pracovných techník, staré formy rodinnej a susedskej výpomoci, do úzadia ustúpili niektoré výročné obrady súvisiace s roľníkovým hospodárskym rokom. Zúžil sa význam niektorých cirkevných obrádov, s ktorými sa ľudová obradovosť často spájala. Vo folklórnej autentickej tvorbe sa však objavili i nové tendencie. Na východnom Slovensku, no i v iných oblastiach, sa objavili piesne s družstevnou tematikou, ktoré istým spôsobom nadviazali na domáce folklórne tradície, ale preberali i novší častuškový charakter a v niečom nadväzovali i na tradície robotníckej piesne.

V ľudovej próze sa zrýchlil proces zanikania. Nefunkčné časti rozprávačských repertoárov, najmä žáner čarovných rozprávok, z aktívneho repertoáru ustupovali. Podobne ustupovalo poverové rozprávanie a niektoré povestové látky. Na ich miesto výraznejšie nastupuje humoristické rozprávanie a anekdota, rozprávanie zo života i spomienkové rozprávanie. Práve výskumy týchto žánrov ukazovali nové procesy prebiehajúce vo folklórnej tvorbe. V ich rámci možno ako príklad uviesť postupnú cyklizáciu látok o Slovenskom národnom povstaní a o druhej svetovej vojne, ktoré tvoria základ odrazu aktuálnych historických udalostí v ústnej slovesnosti.

Zmena v sociálnej štruktúre vidieka (odchody za prácou a za vzdelaním), zmeny vzdelanostnej úrovne a rozšírenie komunikačných zdrojov vplývali intenzívne na vedomie dedinského i mestského obyvateľstva a pôsobili ako významný kultúrny, lokálne dezintegračný a ná-

rodnointegračný činiteľ. Najmä literatúra, tlač, film a rozhlas získavajú pevné pozície v informačnom systéme i v estetickej výchove. Rozširuje sa znalosť javov nefolklórnej proveniencie (napr. masové a populárne piesne), prostredníctvom populárnych interpretov si javy ľudového umenia získavajú celonárodnú obľubu a vnikajú i do repertoárov regiónov s odlišným a vyhraneným životným štýlom i estetickým cítením. Stúpa poznanie folklóru ZSSR a susedných ľudovodemokratických krajín, ktorý získava obľubu najmä na poli masovej mládežníckej piesne.

Hoci v obdobiach pred oslobodením slovenská a česká pokroková inteligencia často poukazovala na moment záchrany hodnôt slovenského ľudového umenia, neprikročilo sa systematicky a veľkorysejšie k záchrane, uchovávaniu a rozvíjaniu pozitívnych črt ľudovej kultúry. Práve na tomto poli sa začal realizovať veľkolepý program.

Mnohostranný význam i trvalé hodnoty ľudového umenia začali zohrávať dôležitú úlohu až v období budovateľského nadšenia päťdesiatych rokov. K jej inšpiratívnym zdrojom jednoznačne siahli významní slovenskí umelci, najmä z oblasti výtvarného umenia, hudby, divadla a filmu, aby rozvíjali základy moderného slovenského národného umenia. Folklór fungoval ako aktivizujúci masový impulz najmä v rozvíjajúcom sa mládežníckom budovateľskom hnutí a nadobudol výrazný politický význam.

Významným krokom bolo založenie Slovenského ľudového umeleckého kolektívu v r. 1949, kde sa vytvorili profesionálne podmienky pre vynikajúcich interpretov slovenského ľudového umenia, aj pre jeho ďalšie rozvíjanie a prezentáciu doma i v zahraničí. Okolo SLUKu sa v jeho počiatkoch grupovala veľká časť významných slovenských umelcov. V tom istom období vzrástla vlna záujmu najmä o slovenský piesňový a tanečný folklór. Vznikali mládež-

nícke súbory piesní a tancov, ktoré boli postupne v päťdesiatych rokoch chrbtovou kosťou ľudovej umeleckej tvorivosti (LUT). Z nich sa do kultúrneho povedomia vryl najmä vysokoškolský súbor SÚV ČSM Lúčnica, založený na pamätnej Trati mládeže.

Na úseku uchovávania a systematického štúdia ľudovej kultúry sa urobili významné kroky rozšírením činnosti Slovenského národného múzea v Martine, založením Národopisného ústavu SAV v r. 1949 a Ústavu hudobnej vedy SAV v r. 1951. Katedra národopisu FFUK začala systematicky vychovávať novú generáciu odborníkov, ktorí v súčasnosti tvoria základné kádre slovenskej národopisnej vedy. V tomto období sa začala organizovať aj ľudová umelecká výroba. V r. 1958 dostáva Ústredie ľudovej umeleckej výroby (ÚLUV) definitívnu organizačnú a odbornú koncepciu.

Postupne nadobúdajú vážnejší kultúrno-politický význam i slávnosti piesní a tancov, najmä folklórny festival vo Východnej, založený v r. 1948.

V reprezentatívnych vydaniach vyšli i niektoré základné diela o slovenskom ľudovom umení.

Záujem o pestovanie ľudového umenia, najmä na začiatku päťdesiatych rokov, niesol so sebou i negatívne črty. Nie vždy sa vďaka nedostatočnej odbornej a umeleckej pripravenosti darilo zvládnuť náročné pretlmočenie autentických javov ľudového umenia do reči súdobého moderného umeleckého prejavu, ktorý koncom päťdesiatych rokov dosahuje v profesionálnej sfére nebývalý kvantitatívny rozvoj vo všetkých oblastiach umeleckej tvorby. Popri ceste za kvalitou sa v prezentácii ľudového umenia ukazujú i nezdravé tendencie spočívajúce v extenzite výtvorov quasi folklórnej produkcie. Na vine je schematické chápanie funkcie štylizovaných foriem ľudového umenia, najčastejšie vyplývajúce z nepochopenia jeho novej sociálnej funkcie a z neznalosti spektra

hodnôt autentických umeleckých foriem. Koncom päťdesiatych rokov sa ukazuje potreba prehodnotiť vzťah k takémuto živelnému „rozvíjaniu“ ľudového umenia.

Na disproporcie vo vzťahu k pestovaniu folklóru v podmienkach prudko sa rozvíjajúcej slovenskej kultúry, i na potrebu správneho začlenenia rôznych foriem ľudového umenia v jej rámci, upozornili napr. diskusie vyvolané článkom V. Mináča o „presile“ folklóru (1958), ktoré našli živé ohlasy v kultúrnej verejnosti.

V skratke možno vývin ľudovej kultúry v rokoch 1948—1960 charakterizovať dvoma tendenciami. Pokiaľ dochádza vo vývine ľudových tradícií v prirodzenom prostredí ich existencie (najmä na vidieku) k postupnému rozrušovaniu systému tradičného spôsobu života a kultúry, jeho kvalita sa mení, často nie v priamej závislosti na prudkých zmenách ekonomických podmienok, ale v závislosti na konkrétnych zmenách vo vývoji spoločenského vedomia.

Na druhej strane sa začína budovať systém uvedomelej starostlivosti o uchovávanie, prezentáciu, rozvíjanie ľudovej kultúry a umenia v rámci progresívneho programu budovania socialistickej kultúry. Tieto procesy sa však vyznačujú v tomto období živelnosťou a nastoľujú viaceré dovtedy neznáme problémy. Zostane svetlým momentom dejín slovenského národopisu, že sa ich pokúšal v rámci svojich síl, i za cenu omylov, nielen registrovať, ale i riešiť.

Obdobie po roku 1960 sa vyznačuje stabilizáciou, nadobúdaním rovnováhy nových kultúrnych elementov v kultúrnom systéme vidieka i mesta. Rozvoj poľnohospodárstva na družstevnom základe, rozvoj priemyslu a stabilizácia pracovných síl, dobudovávanie profesionálnej štruktúry, rast vzdelanostnej úrovne, fungovanie nadlokálnych inštitúcií, rozvoj masovokomunikačných prostriedkov, najmä televízie, odstraňovanie

konfesionálnych a jazykových bariér, stúpajúca krivka exogamnosti a pod. vplývajú na postupnú integráciu slovenskej národnej kultúry, ktorá si v tomto období dobudováva na modernej úrovni svoj kultúrny program. Toto obdobie sa vyznačuje ustáľovaním názorov a vkusových noriem dedinského obyvateľstva.

Pozitívne sa to začína prejavovať najmä v odievaní, bývaní a vo využívaní voľného času. Narastá vplyv pozitívnych prvkov ľudovej tradície, prehĺbuje sa konštituovanie nových tradícií zodpovedajúcich novému spôsobu života.

Pomaly sa prehĺbuje vo všetkých vrstvách našej spoločnosti uvedomelý vzťah k hodnotám ľudovej kultúry.

Predovšetkým sa prudko vyrovnávajú rozdiely medzi mestom a dedinou, rozdiely medzi zaostalejšími a rozvinutejšími oblasťami Slovenska. I niektoré mikrorajóny, kde sa archaické prejavy ľudovej kultúry (architektúra, odev, výročné a rodinné obrady, archaické formy folklóru) uchovávali pomerne celostne, menia svoj charakter. Ubúda oblastí, kde sa uchovávali archaické formy ľudovej kultúry. Sú to zväčša oblasti geograficky zle situované vzhľadom k priemyselným centráam alebo kultúrnym strediskám. Podobný charakter majú i dediny, s rozvojom ktorých sa nepočíta. Príčinou sú veľkorysejšie budovateľské zámery (priehrady, sídliská, továrne).

Samostatnú skupinu začínajú tvoriť dediny (alebo ich časti), ktoré sú neskôr vytypované ako rezervácie (Vlkolinec, Podbiel, Čičmany a pod.). Práve v takýchto prípadoch vykonala i národopisná veda záslužnú prácu na záchrane kultúrnych pamiatok.

Novšia vlna uchovávania tradičného prostredia prišla po roku 1965 s narastajúcou vlnou expanzívneho folklorizmu, t. j. umelého uchovávania, niekedy i imitácie prejavov ľudovej kultúry s úžitkovou, reprezentačnou, resp. zábavnou funkciou. Ako príklad impulzov slúži rozširujúci sa rekreačný a turistický

ruch. Ľudové umenie sa v novej funkcii začína včleňovať do súčasného života.

Úžitkový i suvenírový charakter nadobúda napr. organizovaná umelecká ľudová výroba (ĽLUV). Vlna folklorizmu sa prejavuje v rekreačnej architektúre, v pohostinských službách (ľudové jedlá), v dopĺňovaní interiéru ľudovým nábytkom a pod. Tento záujem pôsobí na časť oživajúcej neorganizovanej ľudovej výroby (koberce, výšivky, archaické formy nábytku), kde sa uplatňujú tradičné výrobné techniky. I tu nachádzame vedľa inšpiračnej funkcie ľudového umenia čisto komerčné záujmy a nevkus.

V dedinskom prostredí sa tradičné archaické prvky udržiavajú zväčša v latentnom vedomí ich nositeľov. Začína vznikáť novší systém obradových a zábavných príležitostí, ktorý spája oživené, funkčné archaickejšie formy s úplne novými spoločenskými príležitosťami, čo sa najvýraznejšie prejavuje začiatkom sedemdesiatych rokov v masovom záujme o folklór (napr. hnutie dedinských folklórnych skupín).

I v oblasti profesionálneho a amatérskeho pestovania štylizovaných foriem folklóru vidieť začiatkom šesťdesiatych rokov ústup z kvality i kvantity. Folklórne súbory a festivaly prežívajú krízu hľadania. Nové cesty vychádzajúce z ľudových inšpiračných zdrojov nachádzajú však profesionálni umelci mladších generácií. Ich diela sú dnes oceňované ako trvalé hodnoty vo vývine moderného slovenského umenia.

Po období hľadania miesta medzi novými kultúrnymi formami nastáva vo vývine ľudovej kultúry v druhej polovici šesťdesiatych rokov zvrät, vyúsťujúci do novej renesancie záujmu o ľudovú kultúru a ľudové umenie. Deje sa to podstatne na kvalitatívne inej rovine ako v rokoch päťdesiatych, čo možno pripísať rozvinutým ekonomickým i kultúrnym podmienkam.

Tento záujem možno zdôvodniť viace-

rými faktormi: jedným z nich je časový a generačný odstup od autentickej nepriaznivej sociálno-ekonomickej skutočnosti, v ktorej sa ako sprievodný jav ľudová kultúra v minulosti realizovala. Nový pohľad vychádza z trpezlivého posúdenia hodnoty archaických foriem ľudového umenia. Dopomohla k nemu i vysoká úroveň vzdelania nášho obyvateľstva v mestách a na dedine.

Druhý faktor súvisí s psychologickou stránkou vnímania života v súčasnej socialistickej spoločnosti, s aktívnym prístupom k tvorbe a poznávaniu rôznych foriem kultúry, teda i k dedičstvu ľudovej kultúry.

Pristupuje k tomu i snaha o uvedomeľé poznávanie minulosti učením sa folklóru a záujmom o jeho predvádzanie. Ľudová kultúra sa stáva jedným zo sprostredkujúcich činiteľov osvedčených foriem zábavy obsahujúcej vo svojej skladbe príťažlivé prvky a možnosť aktívnej komunikácie v medziľudskej kolektívnej, prirodzenej forme. Výrazné úspechy sa v tomto smere dosiahli na poli záujmovej umeleckej činnosti.

Pre realizáciu a usmernenie rôznych prúdov záujmu sa vytvorili u nás optimálne podmienky, pretože za uplynulé roky sa vo vedeckých inštitúciách a múzeách nazhromaždilo dostatočné množstvo informácií o ľudovej kultúre. Rozrástli sa zbierky, zachránili sa v autentickom prostredí rôzne prejavy tradičnej materiálnej kultúry, rozvinula sa metodická i organizačná starostlivosť o uchovávanie a pestovanie ľudového umenia.

Veľký záujem približne od polovice šesťdesiatych rokov vzbudili folklórne festivaly, kde popri profesionálnych a poloprofesionálnych súboroch majú možnosť uplatniť svoje umenie i folklórne skupiny, ktoré predvádzajú autentické formy ľudového umenia a využívajú znalosť autentického folklóru, najmä jeho archaickejších foriem. Na úrovni záujmovej umeleckej činnosti pestujú štylizované formy ľudového umenia stvorky

mladých ľudí združených v amatérskych, usmerňovaných súboroch. Bohaté sú aj stále expozície ľudového umenia, z ktorých naozaj modernú reprezentatívnu úroveň má expozícia SNM v Martine, otvorená v r. 1975. V súčasnosti sa buduje viacero múzeí ľudovej architektúry v prírode, z ktorých upútava najmä koncepcia Múzea slovenskej dediny v Martine.

Autentický i štylizovaný folklór má svoje stabilné miesto v rozhlase, televízii, vydávajú sa samostatné edície o ľudovom umení a folklóre.

Aká je situácia v dedinskom a mestskom prostredí? Práve spomenutá renesancia záujmu o folklór oživila vo viacerých oblastiach latentne žijúce prejavy ľudového umenia, najmä speváckeho a tanečného. Začal sa konštituovať systém rodinných i výročných zvykov kombináciou tradične stabilných príležitostí s novými príležitosťami. Spomenutá renovačná vlna však už nenesie stopy pôvodných funkcií, zvykov a obradov. Tie ustúpili dvom základným funkciám, zábavnej a predvážacej (svadba, stavenie májov, MDŽ, Veľká noc a pod.). Vybudovať nové formy občianskych obradov, v ktorých by ľudové tradície našli svoje dnešné adekvátne uplatnenie, je celospoločenský záujem.

Veľkú úlohu v uchovávaní a rozvíjaní ľudovej kultúry zohrávajú vedecké inštitúcie, múzeá, masovokomunikačné prostriedky, súborové a festivalové hnutie, kde v súčasnosti pôsobí celý rad kvalifikovaných odborníkov, vedcov a umelcov.

Etnografia a folkloristika posudzuje súčasné obdobie ako obdobie konštituo-

vania a stabilizácie nových, socialistických tradícií, ktoré kontinuálne žijú v duchovnej kultúre všetkých sociálnych vrstiev a kde majú archaické i nové, vznikajúce formy ľudovej kultúry nové významné miesto. I keď sa celý systém nevyznačuje pôvodnou, úzkou lokálnou uzavretosťou, možno v nich rozhodne poukázať na univerzálne i špecifické etnické črty.

V súčasnosti je možné konštatovať, že slovenská ľudová kultúra si uchováva kontinuálne svoju etnokultúrnu vyhranenosť. Prebiehajú v nej univerzálne etnokultúrne procesy smerujúce k zblíženiu s kultúrnym vývinom iných socialistických krajín. Rozvíjajú sa i vlastné národné tradície súvisiace so špecifickosťou historického vývinu Slovenska. Národopisná veda urobila v uplynulom období nesmierne zásluhnú prácu pri záchrane kultúrneho dedičstva minulosti, ale i pri poznávaní procesov prebiehajúcich vo vývine socialistickej kultúry. Súčasný výskum a plány pripravené na ďalšiu siedmu päťročnicu ukazujú, že sa vytvorila dobrá vedecká základňa, ktorej ambíciou je spracovať vývin ľudovej kultúry v období budovania socializmu. Hlavným cieľom pritom by mala byť analýza pozitívnych a negatívnych pôsobení tradícií v súčasnej spoločenskej a kultúrnej praxi ako podklad pre aktívne usmerňovanie kultúrotvornej činnosti v etape rozvinutého socializmu v tom najširšom slova zmysle. Bude to úloha náročná v teoretickej ako i v každodennej praktickej výskumnej činnosti. Jej splnenie však môže pozdvihnúť samotnú vednú disciplínu do novších, náročnejších kvalitatívnych polôh.

Резюме

Автор посвящает свою статью некоторым аспектам развития словацкой народной культуры с 1945 г. по современность.

Внимание обращает особенно на поступательные изменения функций народной культуры в процессе построения социалистического общества, где в послевоенные годы традиции народной культуры сыграли положительно или же отрицательно важную роль при постройке основ социалистической культуры. Он характеризует основные стадии развития народной культуры в разных ее видах, начиная с развития и изменений, свойственных народной культуре в среде ее существования в словацкой деревне. Отмечает также разные формы сохранения и развития, именно в области художественной самодельности, в разных художественных жанрах и наконец в научной и музейной деятельности. Начальный период с конца 60-ых лет характеризует как период постепенного разрушения влияния старых поныне живущих традиций в среде их естественного существования. С другой стороны автор подчеркивает побудительную роль народного искусства в разных видах художественной самодельности и целенаправленность программы сохранения и представления народной культуры в условиях учреждений.

Этнография и фольклористика считают современный период периодом образования и стабилизации новых, социалистических традиций, преемственно живущих в духовной культуре всех общественных слоев, в котором архаические и новые, образующиеся формы народной культуры находят новое значительное место. Хотя и первоначальная

узкая локальная замкнутость не присуща всей системе, несомненно можно в ней отметить универсальные и специфические этнические черты.

В настоящее время можно констатировать, что в словацкой культуре сохранена преемственность этнокультурной определенности. Происходят в ней универсальные этнокультурные процессы, направленные к сближению с культурным развитием других социалистических стран. Развиваются и собственные народные традиции, связанные со спецификой исторического развития Словакии. Этнографическая наука заслуживает признания за работу проделанную в прошлый период при сохранении культурных ценностей прошлого, но и при познании процессов, происходящих в развитии социалистической культуры. Современное исследование и планы подготовленные для следующей седьмой пятилетки являются доказательством того, что была создана хорошая научная база, которая стремится разработать развитие народной культуры во время построения социализма. Главной целью, однако, должен быть анализ положительных и отрицательных влияний традиции в современной общественной и культурной практике, как основа для более активного направления культурной деятельности в стадии развитого социализма, в самом широком смысле слова. Задача эта будет трудоемкой как в теоретической, так и в повседневной практической исследовательской работе. Ее выполнение, однако, может поднять собственную научную дисциплину на более новый, более высокий качественный уровень.

Zusammenfassung

Der Autor beschäftigt sich in seinem Artikel mit einigen Aspekten der Entwicklung der slowakischen Volkskultur von 1945 bis zur Gegenwart.

Er macht vor allem auf die allmähliche Änderung der Funktion der Volkskultur im Prozess des Aufbaus der sozialistischen Gesellschaft aufmerksam, denn in den Nachkriegsjahren spielten die Traditionen der Volkskultur beim Aufbau der Grundlagen der sozialistischen Kultur eine positive und eine negative Rolle. Er charakterisiert die Hauptetappen der Entwicklung der Volkskultur anhand der Entwicklung und der Veränderungen, die sie auf dem slowakischen Land durchmachte, beschreibt verschiedene Formen ihrer Pflege und Weiterentwicklung, vor allem auf der Grundlage von künstlerischen Interessengemeinschaften in den verschiedenen künstlerischen Genres, und letztendlich in der wissenschaftlichen und museologischen Tätigkeit. Die erste Etappe — bis Ende der sechziger Jahre — bezeichnet er als Zeitraum des allmählichen Abbaus des Einflusses alter überlebter Traditionen im Milieu ihrer natürlichen Existenz. Andererseits hebt er die aktivierende Rolle der Volkskunst innerhalb der verschiedenen Formen der künstlerischen Interessentätigkeit hervor und unterstreicht die Zielstrebigkeit des Programms der Bewahrung und Darbietung der Volkskultur unter institutionellen Bedingungen.

Die Ethnographie und die Folkloristik beurteilen die gegenwärtige Epoche als Zeit der Konstituierung und Stabilisierung neuer, sozialistischer Traditionen, die kontinuierlich in der geistigen Kultur aller sozialer Schichten leben. Archaische und neue, entstehende Formen der Volkskultur

nehmen darin einen bedeutenden Platz ein. Obwohl sich das ganze System nicht mehr durch die ursprüngliche enge lokale Abgeschlossenheit auszeichnet, kann man doch entschieden auf universale und spezifische ethnische Züge verweisen.

Für die Gegenwart kann man konstatieren, dass sich die slowakische Kultur stetig ihre ethnokulturelle Abgeschlossenheit bewahrt. Es verlaufen innerhalb der slowakischen Kultur universale ethnokulturelle Prozesse, die zu einer Annäherung an die kulturelle Entwicklung anderer sozialistischer Staaten führen, es entwickeln sich aber auch eigene, mit der Spezifität der historischen Entwicklung der Slowakei zusammenhängende nationale Traditionen. Die Völkerkunde leistete im vergangenen Zeitraum sehr verdienstvolle Arbeit bei der Erhaltung des kulturellen Erbes und auch bei der Erforschung der in der sozialistischen Kultur ablaufenden Prozesse. Die derzeitige Forschung und die Pläne für den 7. Fünfjahrplan zeigen, dass eine gute wissenschaftliche Grundlage geschaffen wurde, deren Ambition es ist, die Entwicklung der Volkskultur im Zeitraum des Aufbaus des Sozialismus zu bearbeiten. Das Hauptziel sollte dabei die Analyse der positiven und negativen Auswirkungen von Traditionen in der gegenwärtigen gesellschaftlichen und kulturellen Praxis sein. Diese Analyse könnte dann als Unterlage für die aktive Lenkung der kulturschaffenden Tätigkeit in der Etappe des entwickelten Sozialismus dienen. Das wird für die tägliche theoretische und praktische Forschungstätigkeit eine schwierige Aufgabe sein. Durch ihre Erfüllung aber erreicht diese wissenschaftliche Disziplin ein neues, höheres Qualitätsniveau.

Slovenský národopis

Casopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 28, 1980, číslo 3

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
PhDr. BOŽENA FILOVÁ, CSc.

Výkonná redaktorka
PhDr. VIERA GAŠPARÍKOVÁ, CSc.

Tajomníčka redakcie
PhDr. Zora Vanovičová

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., doc. PhDr. Emília
Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová,
CSc., Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan
Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek,
CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc.
PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr.
Viera Nosáľová, CSc., PhDr. Adam Pranda,
CSc., doc. PhDr. Antonín Robek, CSc.

Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Výmer SÚTI č. 8/6.

Rozširuje Poštová novinová služba, objed-
návky vrátane do zahraničia a predplatné
prijíma PNS — Ústredná expedícia a do-
voz tlače, Gottwaldovo nám. 6/VII, 884 19
Bratislava. Možno objednať aj na každej
pošte alebo u doručovateľa.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1980

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии Наук

Год издания 28, 1980, № 3

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Вера
Гаšпарикова

Адрес редакции: 884 16 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 28, 1980 Nr. 3. Erscheint viermal
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Viera Gašparíková

Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 28, 1980, No. 3

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences.

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Viera Gašparíková

Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova 19,
L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Anné 28, 1980, No. 3

Parait quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Viera Gašparíková

Rédaction: 884 16 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

Tan Hala
47